

Inbreng voor Commissiedebat Inzet algoritmes en data-ethiek

Op 15 februari debatteert u over de inzet van algoritmes en data-ethiek. Zoals u weet zijn dit twee onderwerpen die in gemeenten en provincies hoog op de bestuurlijke agenda staan. De VNG heeft de agenda digitale grondrechten en ethiek opgesteld, met handvatten voor gemeenten en doelen voor de komende tijd. Provincies hebben de [Interprovinciale Gids Ethiek en Digitale Transformatie](#) opgesteld, met beginselen en richtlijnen om op een ethisch verantwoorde manier data en digitale technologie in te zetten. Wij hebben deze agenda's eerder ook al met u gedeeld, maar de doelen ervan zouden u blijvend aan moeten spreken. Voor het debat van 15 februari vragen wij uw aandacht voor drie onderwerpen:

1. Registreren van digitale technologieën met impact
2. Algoritmeregister
3. Neem publieke waarden op in de ABBB

Registreren van digitale technologieën met impact

De toepassing van digitale technologieën met impact op publieke waarden moet altijd controlebaar en te begrijpen zijn, zowel voor inwoners als voor volksvertegenwoordigers. Het is daarom een goede stap om algoritmes te registreren, zoals uw Kamer destijds heeft opgeroepen in de [motie-Klaver](#) en later verplicht heeft gesteld middels de [motie-Dassen](#). De gemeente Amsterdam heeft als eerste stad ter wereld een openbaar algoritmeregister opgezet. En de provincies Zuid-Holland en Brabant hebben het grondwerk verricht voor wat nu defacto de landelijke standaard is voor "Registratie van Algoritmes en AI". Wat ons betreft bouwen we hierop voort en registreren we meer vormen van digitale technologieën met impact.

In de zomer van 2022 heeft u van ons de [oproep tot sensorenregistratie](#) ontvangen. Daarin roepen wij samen met partners op om ook voor één landelijk register voor sensoren te pleiten, dat interbestuurlijk wordt vormgegeven met de staatssecretaris Digitale Zaken in een regierol. Net als bij algoritmes lopen enkele gemeenten en provincies hierin voorop en draaien zij al verschillende prototypes, ontwikkeld in samenwerking door onderstaande partijen. Deze partijen bieden deze ervaringen uiteraard graag aan voor de ontwikkeling van de gezamenlijke voorziening. Zo voorkomen we de ontwikkeling van honderden kleine registers, waar geen inwoner of raadslid mee uit de voeten kan.

Wat is impactvolle technologie?

Registreren is geen doel op zich. Het moet altijd een doel dienen om een specifieke technologie in een openbaar register te plaatsen. Dat betekent dat we niet *alle* technologieën registreren, maar een afweging maken op basis van de impact.

Daarbij is volgens ons de relevante politieke vraag: wat is impactvolle technologie?

De toeslagenaffaire leerde dat ook een op het oog onschuldig algoritme verstreckende en ongewenste effecten heeft. Bij andere algoritmes of sensoren is de impact op voorhand veel duidelijker. Vervolgens is de vraag: waar begin je met registreren?

Deze vraag is ook relevant met oog op de AI Act. Daarin wordt een onderscheid gemaakt tussen technologieën met een *hoge*, een *medium* en een *lage* impact.

Het registreren is nadrukkelijk geen doel op zich. De focus moet liggen op het ondersteunen van het ethische en maatschappelijke gesprek over hoe gegevens worden verzameld op straat en niet zozeer op de techniek van de tool. Onze inwoners zijn hierin het meeste gediend met inzicht en controle over de sensoren die de grootste impact hebben op hun dagelijks leven. De publieke controle op digitale technologieën (lees: algoritmes, sensoren, camera's etc.) is het doel. Daarbij is het tot slot belangrijk dat die controle zinvol is: politici, bestuurders of inwoners hebben niet altijd voldoende kennis om de technologie te doorgronden en dus te kunnen beoordelen. Wij vragen u om na te denken over toegang voor experts tot of

vertrouwelijk toezicht op de kern van de technologie¹. Het oordeel van dit toezicht moet vervolgens toegankelijk zijn, zodat publieke controle vorm krijgt.

Algoritmeregister

De VNG en het IPO zijn zeer verheugd met de lancering van het algoritmeregister van de Nederlandse overheid: <https://algoritmes.overheid.nl>. In het algoritmeregister heeft iedereen één plek waar ze de door overheden gepubliceerde algoritmes kunnen vinden. Wij zijn met name blij met de expliciete positionering in het licht van publieke waarden – het registreren is geen doel op zich, maar een instrument ter bevordering van transparantie en democratische legitimiteit.

De afgelopen jaren hebben verschillende grote gemeenten en provincies een eigen algoritmeregister ontwikkeld. De inzichten uit het consortium Publieke Controle op Algoritmes (met hierin diverse koplopende gemeenten, provincies en uitvoeringsorganisaties) zijn expliciet als voorbeeld gebruikt voor de ontwikkeling van het algoritmeregister. Het is een eerste versie die continu in ontwikkeling is. Zo zal de metadatastandaard (hoe wordt een algoritme beschreven) worden doorontwikkeld op basis van ervaringen uit de praktijk. Het algoritmeregister biedt vanaf nu een centrale plaats waar alle overheden de door hun gebruikte algoritmes kunnen registreren. Op dit moment is het een open uitnodiging, er zitten nog geen verplichtingen aan.

Wij bouwen graag samen met uw Kamer verder aan de ontwikkeling van algoritmeregistratie en bredere registratie van technologieën met impact. Daarbij moet de uitvoerbaarheid voor gemeenten en provincies niet uit het oog verloren worden, zeker in het licht van alle andere (Europese) digitaliseringswetgeving die nu op gemeenten en provincies afkomt.

Neem publieke waarden op in de algemene beginselen van behoorlijk bestuur

Digitale grondrechten en ethiek staan hoog op onze politieke agenda, maar dat alleen is niet genoeg. Het is zaak om de discussie te borgen en de publieke waarden onderdeel te laten zijn van de afweging en de controle. Wij denken dat de Tweede Kamer hierbij een zinvolle rol kan vervullen, zoals u liet zien door de [motie-Bouchallikh/Dekker-Abdulaziz](#) en de [motie-Van Baarle c.s.](#) aan te nemen.

In de agenda digitale grondrechten en ethiek van de VNG stellen wij voor om publieke waarden op te nemen in de algemene beginselen van behoorlijk bestuur: een menselijkheidsbeginsel en een transparantiebeginsel. Het toeslagenschandaal en de rapportages daarover laten zien dat de overheid onder omstandigheden in processen en bij beleidsuitvoering de menselijke maat, de specifieke situatie van een inwoner, uit het oog kan verliezen en/of onvoldoende gewicht geeft bij de uitvoering. Onder meer de Raad van State en het Rathenau Instituut constateren dat hiervoor een nieuw algemeen beginsel van behoorlijk bestuur nodig is, een 'menselijkheidsbeginsel'. Dit maakt het mogelijk om de overheid hier in algemene zin op aanspreekbaar te maken. Van ambtenaar tot, in ultimo, bij de rechter. De Raad van State adviseert een beginsel dat a) de mogelijkheid van menselijk contact verplicht stelt en b) dat dit contact 'zinnig' moet zijn, ofwel over de inhoud (materieel) moet gaan, op basis van menselijke waardigheid, etc.

Om de inherente ondoorzichtigheid van digitalisering te bestrijden, stellen we bovendien voor om een transparantiebeginsel op te nemen in de ABBB. Ook dit is een idee van onder meer de Raad van State. In een tijd van een continu toenemende hoeveelheid informatie noemt de Raad dat dit beginsel misschien wel een zelfstandige plaats verdient in de catalogus van rechten en beginselen. Een transparantiebeginsel voegt wat toe aan het al bestaande motiveringsbeginsel, omdat het laatstgenoemde beginsel slechts geldt voor overheidsbesluiten (niet al het overheidshandelen). 'Transparantie' moet daarbij geen wassen neus worden. Het gaat erom dat informatie *accuraat* is, dat wil zeggen begrijpelijk en helder van structuur, *beschikbaar* en *makkelijk toegankelijk* is. Onze oproep is dat inderdaad twee nieuwe algemene beginselen worden ontwikkeld, waarin aanspreekbaarheid van de overheid op 'behandeling als mens' en 'transparantie' worden gecodificeerd. De toeslagenaffaire laat zien dat dit nodig was, toenemende digitalisering vergroot het risico op herhaling en escalatie van dit soort onmenselijke behandeling en excessen. Digitalisering maakt bovendien dat het overheidshandelen steeds ondoorzichtiger wordt, een 'black box'. Daarnaast legt dit ook het recht op menselijk contact vast, een wens uit de Kamer die gemeenten en provincies delen.

¹ Lees ter inspiratie het essay van Joris Krijger (Trouw, 25-01-2023): <https://www.trouw.nl/opinie/publieke-controle-op-algoritmes-is-alleen-mogelijk-met-volledige-toegang-be11bb50/>